

תורה שכתב

הפצת ועידוד לימוד התורה הקדושה עם פירוש רש"י

פרשת חוקת | גיליון קכ"ה (שנה ג') | תמוז תשפ"ו

פנינים מאורים
לשולחן השבת

פרד"ס התורה

פשט

שמן ודבש במדבר

לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון ומים אין לשותות (במדבר כ, ה)

שני נביאים - ה'חכם סופר' (פרשת שלח ד"ה וישאווה) וה'משך חכמה' - מתבארים בסגנון אחד, בסיבת הדבר מדוע התלוננו רק על מחסור בזרע ותאנה וגפן ורימון, ולא הזכירו שמן ודבש, שגם הם משבעת המינים?

אלא שעל שמן ודבש לא התלוננו, כי טעם של שמן ודבש לא היה חסר להם במדבר, שהרי היו אוכלים את המן, אשר היה טעמו כצפיחת דבש (שמות טז, לא), וכן היה טעמו כטעם לשד השמן (במדבר יא, ח).

רמז

כל"י - כהן לוי ישראל

ונתן עליו מים חיים אל כלי (במדבר יט, יז)

מובא ב'ידעת זקנים' מבעלי התוספות, שבפסוק זה יש רמז שיש לקרות את העולים לתורה לפי הסדר של כהן לוי ישראל. 'ונתן עליו מים' - אין מים אלא תורה, כמו שנאמר (ישעיהו נה, א) 'הוי כל צמא לכו למים, והתורה נקראת גם 'מים' כמו שנאמר (משלי ג, יח) 'עין חיים היא וגו', 'אל כלי' - 'כלי' ראשי תיבות כ'הן ל'וי י'שראל.

[יש לציין דבר פלא, שדווקא בפסוק זה 'ונתן עליו מים חיים אל כלי', מסיימים לקרוא בתורה, ביום שני וחמישי ובשבת במנחה, את שלש העליות של כהן לוי ישראל...].

דרוש

לשון יווני - מדוע?

נאמר להם שמעו נא המורים (במדבר כ, י) המורים סרסנים, לשון יוני שוטים, מורים את מוריהם (רש"י)

מדוע אכן נקט משה רבינו דווקא בלשון 'המורים' שהוא בלשון יווני?

מבאר הגאון רבי יצחק יהודה טרונק זצ"ל, אבד"ק קוטנא, בספרו 'מקרא מפורש': יהודים ההולכים לאור חכמת התורה, יודעים שההורות הקודמים היו גדולים וחשובים יותר מאתנו, כי חכמת התורה אין מקורה בשכל האדם, אלא מקורה בהתגלות אלוהית בהר סיני, ולכן ההורות הקודמים שקרובים יותר להר סיני חשובים יותר מאתנו, ואנו מכבדים את ההורות שלפנינו.

לעומת זאת, בחכמת היוונים, שכידוע היא השורש של כל חכמות הגויים וחכמות הטבע, רואים את עצמם חשובים יותר מההורות הקודמים, כי חכמת הטבע אשר מקורה בשכל האדם, היא מתפתחת ומשתכללת בכל דור ודור, וההורות הראשונים שלהם לא השיגו אחד מני אלף מהחכמות והטכנולוגיות שחידשו בדורות האחרונים. לכן אצל הגויים מזלזלים במוריהם ובדורות שלפניהם, כי הצעירים רואים עצמם יותר חכמים מההורות הקודמים להם.

לכן, כאשר הוכיח אותם משה על שהם מורים את מוריהם, השתמש דווקא בלשון יוונית, לומר להם שהתנהגות זו היא תכונה המתאימה לחכמה היוונית.

סוד

מלחמה על ידי השמות הקדושים

פי אש יצאה מן השבון להבה מקרית סיון (במדבר כא, כח)

כתב האר"י הקדוש (ליקוטי תורה), שהמלחמה בסיון ועוגו היתה על ידי שני השמות הקדושים 'אדני' - 'אלקים', כפי שנזכר בפסוק (כא, יד) 'על פני יצא מן השבון להבה מקרית סיון' - 'אלקים', כפי שזכרנו למעלה. וכן נזכר ב'אש' (301), מתיבת 'חשבון' (366), אזי ישרא לנו מספר שם 'אדני' - (65). וכן 'אלה' ו'ה' ב'ספרה', נוטריקון 'ס"ה פ"ו', ס"ה - בגימטריא אדני", פ"ו - בגימטריא אלקים.

מוסיף על כך הגה"ק רבי נח ליפשיץ זי"ע, מחכמי ווילנא, בספרו 'פרפראות לחכמה', שדבר זה נזכר גם כאן בפסוק, 'פי אש יצאה מן השבון' - אם נוציא ונחסר את מספר תיבת 'אש' (301), מתיבת 'חשבון' (366), אזי ישרא לנו מספר שם 'אדני' - (65). וכן 'להבה מקרית סיון' - אם נוציא ונחסר את מספר תיבת 'להבה' (42) מתיבת 'סיון' (128), אזי ישרא לנו מספר שם 'אלקים' (86).

פרשת פרה, מיתת צדיקים, מלחמות ונסים

נושאי הפרשה: פרה אדמה • טהרה משמאת מות • מיתת מרים • מי מריבה • סריב מלך אדום לתת מעבר בארצו • מיתת אהרן • מלחמת עמלק • נחשים השרפים • נסי נחל ארנון • שירת הבאר • מלחמת סיון ועוג.

עד פרשת חקת עסקנו הפרשיות בשנה הראשונה והשנייה במדבר. בפרשתנו אנו מדלגים בבת אחת 37 שנים, ומגיעים לשנה האחרונה במדבר, בה הסתלקו מרים ואהרן, ובני ישראל גם כן לנסים בכמה מלחמות מול הגוים.

ד. רודף שלום

בראש חודש אב עלה אהרן להר ההר, שם העביר את בגדי הכהונה לאלעזר בנו, ואחר כך עלה על מיטה במערה, עצם את עיניו, ונפטר. במשך שלושים יום בכו אחריו כל בית ישראל, האנשים והנשים, לפי שהיה משכן שלום בין איש לרעהו.

ה. שינוי לשונם

עם מיתת אהרן הסתלקו ענני הכבוד, ובני ישראל התגלו לעין כל רואה. שמועה זו הגיעה לאוזני העמלקים שיצאו להילחם בישראל, כשהם מדברים בשפה הכנענית. ה' קיבל את תפילות ישראל ואת הנדר שנדרו להקדיש לגבוה את כל שללם, והם ניצחו את העמלקים.

ו. משעבדים לבם

לאחר שבני ישראל התלוננו על המן וטווח הדרך, שלח ה' נחשים ארסיים שנשכו רבים. כשהיהודים ביקשו מחילה, התפלל משה אל ה' שאמר לו לעשות נחש, וכל המביט עליו יתרפא כאשר ישעשה לבו לאביו שבשמים. משה עשה את הנחש מנחושת.

סדר דברי הימים בפרשת חוקת	
ניסן	בשנת הארבעים במדבר (ב' אלפים תפ"ז) באו ישראל למדבר צין, שם מתה ונקברה מרים. מי הבאר פסקו, ומשה ואהרן הכו על הסלע להוציא מים. לאחר מכן, שלחו שליחים למלך אדום בבקשה לעבור בארצו.
	הגיעו להר ההר, שם מת ונקבר אהרן הכהן. לאחר מכן באו העמלקים להילחם עם ישראל. בחודש זה גם היה מעשה הנחשים השרפים.
ראש חודש אב	הגיעו להר ההר, שם מת ונקבר אהרן הכהן. לאחר מכן באו העמלקים להילחם עם ישראל. בחודש זה גם היה מעשה הנחשים השרפים.
אלול	היתה מלחמת סיון (מדרש)
תשרי (ב' אלפים תפ"ח)	היתה מלחמת עוג (מדרש)

ז. שירת הבאר

כשעברו ישראל בנחל ארנון, בין שני ההרים הגבוהים הנמצאים בגבול שבין מואב לאמור, התקברו ההרים זה לזה ומעכו את האמוריים שהסתתרו שם במטרה להרוג את ישראל. הבאר הציפה את ההרודים האמוריים, וכך נודע הנס לישראל שאמר שירה.

ח. עוקר הר

כשישראל ביקשו רשות מסיחון מלך האמורי לעבור בארצו, הוא יצא להילחם בהם. בני ישראל הרגוהו וכבשו את ארצו, כאשר משה שלח מרגלים לרגל ולכבוש את העיר 'עוג' ואת הכפרים הסמוכים.

כשהגיעו ישראל לארץ הבשן, עקר עוג מלך הבשן, הר ענק בגודל של פסאדות במטרה להשליך על ישראל, אולם משה הרג אותו, וכן הרגו ישראל את בניו ואת כל עמו וכבשו את ארצו.

התורה וההפטר

השבוע מפטירים בספר שופטים על יפתח הגלעדי, שופט ישראל, ששלח שליחים למלך עמון, להודיע לו את הכתוב בפרשתנו, שכשהיו ישראל במדבר סירבו מלכי מואב ואדום לתת לישראל לעבור בארצם, וסיחון יצא להילחם בישראל שהרגוהו וכבשו את ארצו.

א. אפר ומים

אדם שנטמא בטומאת מת, בין במגע ובין בבגדו, לא להלך המות, טומאתו נמשכת שבעה ימים. כדי לטהרו יש לקחת פרה אדומה לחלוטין, שאין בה מום, ושמעולם לא עלה עליה עול. את הפרה שוחטים מחוץ לירושלים במזרח העיר, ומזים מדם הפרה שבע פעמים לכיוון בית המקדש.

לאחר מכן שורפים את הפרה באש, ואל תוך האש משליכים עץ-ארו ואוב וצמר צבוע בשני-תולעת. את האפר מהשריפה מערבין במי מעיין בתוך כלי, ומזים על הטמא ביום השלישי והשביעי לטומאתו. הכהן העוסק בפרה, נטמא וקוק לטבילה.

בסדר הטהרה של הפרה האדומה יש רמזים לכפר על חטא העגל, והאפר הונח למשמורת בשלשה מקומות.

ב. הסלע האבד

במשך 39 שנה במדבר היו לישראל מים מהבאר בוכות מרים, אולם בתחילת שנת הארבעים במדבר, בחודש ניסן, כאשר מתה מרים במיתת נשיקה, חדל הבאר מלתת מים. בני ישראל התלוננו על משה ואהרן, וה' ציווה להם לדבר אל הסלע ולהוציא מים בנוכחות כל העדה.

בתחילה לא ידעו משה ואהרן היכן הסלע הנכון, כי הסלע נעלם, וכאשר דיברו אל סלע אחר, הוא לא הוציא מים. לכן חשבו שלא די בדיבור, אלא צריך להכות בסלע. בשלב זה, בין הדיבור להכאה, הוזמן להם הסלע הנכון. הם הכו את הסלע הזה פעם אחת, אך הוא הוציא רק טיפץ-טיפץ, יען כי לא ציווה ה' להכות אלא לזבזב. רק לאחר שהכו פעם נוספת את הסלע, יצאו מים רבים, והעם ובהמותיהם שתו. על חטא זה שהכו ולא דיברו, נענשו משה ואהרן שלא להיכנס לארץ.

ג. אין מעבר

לקראת הכניסה לארץ, שלח משה שליחים אל מלך אדום לבקש רשות לעבור בארצו, כשהוא מבטיח למלך אדום שלא יעברו בשדותיהם ולא יקלקלו אותם, וגם התחייב לקנות מזנו אוכל ומים. אך המלך דחה את הבקשה, ואף יצא בעם כבד להילחם בישראל, ובני ישראל עזבוהו והלכו בדרך אחרת.

הכל כלול ברש"י

חיים של תורה

רגיל היה כ"ק האדמו"ר מפנינסק-קארלין זי"ע להשריש בלב תלמידיו, שדברי רש"י הק' הם נר לרגלנו וללמדנו דרכי החיים, יהדות, ומידות טובות, הכל נכלל ברש"י. כל דבר שביקש לעורר את התלמידים היה מוצא לו סמך בדברי רש"י הק'.

(ארחות אהרן - משנת החינוך)

הריני מוחל

וַיֵּבֶן הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטֵאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בְּה' וַנִּבְרָךְ
הַתְּפִלָּה אֶל ה' וַיֹּסֶר מִעֲלֵינוּ אֶת הַנֶּחֱשׁ וַיִּתְּפֶלֶל מֹשֶׁה
בְּעַד הָעָם (במדבר כ, ז)
מִכָּאן לְמִי שֶׁמְבַקְשִׁים מִמֶּנּוּ מַחֲלָה, שְׁלֹא יֵהָא
אֲכֹרֵי מִלְמַחֵל (רש"י).

לימוד עצום מלמד אותנו רש"י הק' בפסוק זה. גם אם אירע מה שאירע, ואדם מסוים פגע בנו, יודע יהודי להתעלות מעל עצמו, למחול לו מחילה גמורה, ולהסיר מהלב כל טינה כלפי הפוגע. יהודים רחמנים בני רחמים, נוהגים בחמלה ובוותונות גם כלפי מי שפגע בהם, ומוחלים לו בלב שלם.

לב לדעת

הכרת והבנת
מושג בתורה

ה' הָרָה | וַיִּסְעוּ מִקֵּדֶשׁ וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה הָרָה (במדבר כ, כב)

ההר בו מת ונקבר אהרן הכהן, נקרא 'הר ההר', על שם שהיה זה הר קטן על הר גדול, כמו תפוח קטן (-תפוח פירושו גבושית, כדומת גל האפר על המזבח שנקרא 'תפוח') על תפוח גדול. לפלא לציין, שלפי מדרשים אחרים (ספרי פרשת ואתחנן; ילקוט שמעוני פנחס רמז תשעו, ועוד) הרי 'הר-ההר' הוא 'הר-נבו' בו נקבר משה, כך ששניהם נקברו באותו הר, שהיו לו כמה שמות.

יש לשים לב, שהיו שני הרים שנקראים בשם 'הר ההר': האחד - בו נקבר אהרן, והוא נמצא בקצה ארץ אדום, בדרום-מזרח ארץ ישראל, ועוד הר נוסף נקרא בשם 'הר ההר' והוא נמצא בקצה השני, בצפון-מערב ארץ ישראל, כפי שזכר בפרשת מסעי (במדבר לד, ז) בגבולות הארץ, ושם כתב רש"י שחלק מהר ההר הולך בשיפוע ונכנס לתוך הים. בפירושו לשיר השירים (ד, ח) כותב רש"י שכאשר יתקבצו הגלויות יעלו לאותו הר ההר ומשם יראו את ארץ ישראל וישמחו ויודו לה'.

ענינים לראות

הבנת מילה
אחת בתורה

מִסִּילָה | וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִסְלָה נַעֲלָה (במדבר כ, ט)

היכן אנו פוגשים בימינו את המילה 'מסילה' או 'מסילות'? בדרך כלל רק כלפי פסי נסיעה העשויים מברזל, כגון מסילות-רכבת, או מסילות של מגירה בארון, אך לא נשמע מי שמספר על אוטובוס הנוסע במסילה הראשית לירושלים...

הפירוש המקורי בלשון הקודש לתיבת 'מסילה' מבואר כאן בתרגום אונקלוס שכתב 'באורח כבישא', הרי אומר: מסילה היא מלשון דריכה וכבישה, דהיינו דרך כבושה.

אולם הרד"ק (ספר השרשים ערך סלל) כתב שהוא מלשון הרמה והגבהה, ונקראת הדרך 'מסילה' מחמת הרגילות להרים אבנים ומכשולות, או משום שמגביהים את הדרך על ידי אבנים. ענין זה כתב כאן הרש"י הירש, ש'מסילה' היא לשון גבוה, והכוונה על דרך העולה במעלה ההר, ולכן מציינו הלשון בכתוב (שופטים כא, ט) לְמִסְלָה הָעֹלָה מִבֵּית אֵל.

יצוין שהחזקוני כתב ש'מסילה' הוא דרך העוברת מחוץ לעיר, ובהעמק דבר כתב: 'במסילה' - היינו בדרכים קטנים שאין בהם כל כך עוברים ושבים'.

אזנינים לשמוע

כללי רש"י הק'
בדקדוק הלשון

בָּגֹעַ אוּ בָּגֹעַ | וַיֹּאמְרוּ לְאִמָּה וְלֹא בָּגֹעַ בָּגֹעַ אֲחִינוּ לִפְנֵי ה' (במדבר כ, א)

כאשר רש"י שלמה את תולדות חייו של זקנו ו'ל, הקדיש כמה פרקים לתאר את התחזקותו באמונה בה' בכל התלאות שעבר במחנות השואה. בין השאר כתב: אמונתו היתה איתנה, גם כאשר נגד עיניו נראו תדיר מראות קשים בָּגֹעַ האנשים סביבו ברעב ובצמא---

על הכתוב בפרשת השבוע, שאמרו ישראל בשעה שלא היו להם מים, שהלואי היו מתים במיתת דָּבָר ולא במיתת צמא: וְלֹא בָּגֹעַ בָּגֹעַ אֲחִינוּ, כותב רש"י: בָּגֹעַ - שם דבר הוא, כמו במיתת אחינו, ולא יתכן לפרשו כשמותו אחינו, שאם כן היה לו להגיד בָּגֹעַ.

ביאור הדברים: תיבת 'בָּגֹעַ' הוא 'שם דבר', דהיינו כינוי למציאות של מיתה, ופירוש התיבות בָּגֹעַ אֲחִינוּ הוא: הלואי היינו מתים באותו סוג מיתה בו מתו אחינו.

רש"י בא לשלול שלא נפרש את תיבת 'בָּגֹעַ' כ'מקור הפועל', דהיינו, לא כ'שם דבר' למציאות של מיתה, אלא מלשון פעולת המוות, ואז נפרש הכתוב בָּגֹעַ אֲחִינוּ - הלואי היינו מתים בשעה שאחינו מתו. וההוכחה שאין זה מקור הפועל, משום שאז היה צריך לנקד 'בָּגֹעַ', כפי שמבארים המפרשים (לשון חיים, ועוד) שכך מנקדים כל מילה המסתיימת באות ע', כאשר היא באה במקור הפועל, כגון: בִּנְסָע, בְּשָׁמַע וכו'. ומאחר שכאן לא מנוקד בָּגֹעַ, אלא בָּגֹעַ, בהכרח שאין זה 'מקור הפועל' אלא 'שם דבר'.

שלא לצער את השכינה

סיפור מופלא מספר הגה"ק רבינו חיים יוסף דוד אזוראי - 'החיד"א ז"ע' בספרו 'מראית העין' (פירוש על מדרש תמורה), כפי שסיפר לו רבו הגה"ק רבינו חיים בן עטר ז"ע בעל 'אורי החיים' הק', שהיה פעם עשיר אשר השפיל וביזה את אחד מחכמי התורה, ואותו חכם אמר לבעל אור-החיים הק': דע לך, תיכף ומיד כאשר העשיר ביה אותי, מחלתי לו מחילה גמורה, וזאת משום שידעתי שעוונות ישראל מצערים את השכינה הק', ואם לא אמחל לו, נמצא שהוא ישאר עם חטא ועוון, וזה יגרום צער לשכינה! ואיך אפשר לי שלא למחול ולגרום חלילה צער לשכינה?

מחילה בלילה

סיפר והעיד על עצמו מרן הגאון חכם בן ציון אבא שאול ז"ע, ראש ישיבת 'פורת יוסף', שמימי לא נשא בלבו קפידה על מישוה, כי היה תמיד מוחל תיכף למי שפגע בו, מלבד מקרה אחד חריג שאדם פגע בו קשות ללא כל הצדקה, והיה קשה למחול לו. אבל באותו הלילה, כשהגיע לומר קריאת שמע שעל המיטה, אשר נהוג לומר בו 'דבוננו של עולם הריני מוחל לכל מי שהכעיס והקניט אותי', החל להרהר לעצמו: לא לומר היום את הנוסח הזה? - לא בא בחשבון!... על כן ישב עם עצמו זמן רב, עד שניקה מלבו כל טינה כלפי אותו אדם, ומחל לו מחילה גמורה, ואז פתח ואמר בלב שלם: 'דבוננו של עולם הריני מוחל!'

ברכני נא!

בחור מבחירי ישיבת סלבודקה בליטא נלקח כחתן אצל גביר נכבד. אך אחד מבני הקהילה, שהיתה עינו צרה בשידוך זה, דיבר עם המחזות דברי לעג על החתן, וכתוצאה

לדעת חכמה ומוסר להבין

פניני מוסר, חכמה, וחיוק, מתוך פסוקי הפרשה

כשצריך ללבוש גאות

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקֵּדֶשׁ אֶל מֶלֶךְ אֲדָם וְגו' וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיִּצְאֵנוּ מִמִּצְרַיִם וְגו' (במדבר כ, יז-יט)

מִלְאָךְ - זה מֹשֶׁה (רש"י).

איך יתכן שמשא רבינו, העניו מכל האדם, יקרא לעצמו 'מלאך'? מבאר הגאון רבי זלמן סורוצקין ז"ע בספרו 'אזנינים לתורה', על פי המסופר על הגאון רבי אבלי פוסבולר ז"ע, מחכמי ווילנא, שפעם יצא לשוה בשדה מחוץ לעיר, וראה כפרי אחד מנהיג בעגלה הרתומה לסוס ופרה. הגאון הזהיר את הכפרי שהדבר אסור על פי התורה, אבל הכפרי לא שמע אליו. ניסה הגאון לבאר לכפרי את חומר האיסור, וגם זה לא הועיל. עד שהגאון לבש גאות ואמר לכפרי: הידעת מי אני המדבר אליך? אני הוא הרב הגדול ביותר בוויילנא, ושמי הולך בכל המדינות, ותיכף כאשר אבוא לוויילנא אכריז עליך גידוי ושמתא! הכפרי נבהל והתיר את הפרה מהעגלה. הרי לנו שגאון וצדיק זה לבש גאות והתפאר לפני הכפרי שהוא גדול הדור, במקום הצורך כדי למנוע אותו מעבירה.

כך גם אצל משה רבינו, במטרה להטיל אימה על מלך אדום שיתרצה לתת לישראל לעבור בגבולו, ולמנוע מהם

טלטולים לסובב את ארץ אדום, לבש משה גאות והתפאר לפני מלך אדום שהוא מלאך שה' שלחו להוציא את ישראל ממצרים.

המחשה עם האצבעות

וַלְקָח אֶלְעָזָר בֶּן־אֶהֱרָתִי מִדִּמְיָה בְּאֶצְבָּעוֹ (במדבר יט, ד)

בספר 'מושב זקנים' מבעלי התוספות כתבו דבר נפלא, שכל פסוקי פרשת פרה רומזים ללימוד התורה, ועל פסוק זה כתבו שיש לדרוש כך: אל תקרא מִדִּמְיָה בְּאֶצְבָּעוֹ, אלא מִדִּמְיָה בְּאֶצְבָּעוֹ, כלומר, שהלומד תורה עם חבירו, לפעמים כשצריך להסביר הדבר היטב ולהעמידו על בוריו, הוא צריך להשתמש באצבעותיו להראות לו דמיון ודוגמא.

הלואי טבענו בים סוף...

וְלֹא בָּגֹעַ בָּגֹעַ אֲחִינוּ לִפְנֵי ה' (במדבר כ, א)

פירוש מחודש ופלאי על פסוק זה כתב הגה"ק רבי אברהם מנחם הכהן רמפורט ז"ע, מחכמי איטליה לפני כחמש מאות שנה, בספרו 'מנחה בלילה': הערב-רב באו בטענה, הלואי ויחינו טובעים בים-סוף, ומתים שם עם אחינו המצריים, כך לכל הפחות היינו יכולים לשתות מים הרבה מהים לפני המיתה, ולא למות בצמא...

תפילה בהכנעה

פֶּן בְּחָרֵב אֶצֶא לְקִרְאָתָךְ (במדבר כ, יח)
תפילה צריכה להיות מתוך הכנעה וענוה, ועל כך כותב כאן רש"י: 'אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם', אם התפילה מביאה אתכם לידי גאווה, אין בכוחה להציל מידי עשיו 'ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי וכו' (הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב ז"ע)

האומנם היו שני מאורעות של הכאה בסלע?

שיטתו המופלאה של רבינו יוסף בכור שור, שהוצאת המים מהסלע הכתובה בפרשת בשלח, היא-היא הכתובה בפרשת חוקת | וגם: למי קרא האבן עזרא 'עורי לב'

שתי פעמים אנו מוצאים בחמשה חומשי תורה שמשו רבינו הכה על הסלע להוציא מים. הפעם הראשונה היתה תקופה קצרה לאחר יציאתם ממצרים [בשנת ב' אלפים תנ"ח], כאשר באו לרפידים בסוף חודש אייר, כמו שנאמר בפרשת בשלח (שמות יז, א-י) ויאמר ה' אל משה עבר לפני העם וגו' ומטה אשר הפית בו את היאר קנה בידך וגו' והפית בצור ויצאו מן המים וגו' ויקרא שם המקום מסה ומריבה וגו'.

בשנת ב'תפ"ז

הפעם השנייה, היתה כעבור כשלושים ותשע שנים [בשנת ב' אלפים תפ"ז], לאחר מיתת מרים הנביאה בחודש ניסן, כאשר פסקו

מי הבאר, כמו שנלמד בהרחבה בפרשתנו (כ, א-י) ויבדק ה' אל משה לאמר, קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו וגו' וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים וגו'.

כך היא ההבנה הפשוטה והמקובלת על כל מפרשי התורה, שמדובר בשני מקרים נפרדים ללא כל קשר ביניהם, האחד אירע כאמור בשנה הראשונה, והשני בשנה השלושים ותשע להיותם במדבר.

פעם אחת!

לעומת זאת, אנו מוצאים שיטה מחודשת ופלאית, אותה חידש רבינו יוסף בכור שור, שהיה מבעלי התוספות ותלמידו של רבינו תם, הכותב בפרשתנו על הפסוק (פסוק ח) קח את המטה, וז"ל: 'לפי הנראה לי, זהו מעשה שבירי בשלח דכתיב ביה' 'הכית בצור ויצאו', אלא שלש מספר איך פירנס הקב"ה את ישראל במן ושלי ומים במדבר, ואחר כך כתב כל אחד במקומו'.

כלומר, מחדש כאן הר"י בכור שור, כי רק פעם אחת בלבד היה מעשה שמשו הכה בסלע להוציא מים, וזהו המעשה הנזכר כאן בפרשת חוקת, ומה שזכר גם בפרשת בשלח הוצאת מים מסלע, הוא-הוא אותו מעשה הנזכר בפרשתנו, אלא ששם סיפר הכותב באופן כללי כשהיה ישראל במדבר נתן הקב"ה להם מזון ומים ובשר, ואחר כך בפרשת חוקת פירש הכותב את הדברים בהרחבה.

כמו השליו

יצוין, שבמהלך זה הולך רבי יוסף בכור שור 'לשיטתו', שכתב שגם פרשת ירידת השליו המוזכרת בפרשת בשלח, היא-היא פרשת ירידת השליו המוזכרת בפרשת בהעלותך, אלא שבפרשת בשלח נזכר הדבר בקיצור ובפרשת בהעלותך בהרחבה (והארכנו בכך במדור זה בגיליון פרשת בהעלותך).

ניסיתו במסה

הוכחה לשיטתו ששתי הפרשיות של

המעשה של פרשת בשלח אירע בשנה הראשונה של פרשת חוקת אירע כעבור כארבעים שנה בארץ אדום

הוצאת המים מהסלע היו מעשה אחד, כותב הר"י בכור שור, שהרי בפרשת בשלח כתוב (שמות יז, ו) ויקרא שם המקום מסה ומריבה, ובפרשת חוקת הברכה נאמר (דברים לג, ח) אשר נסיתו 'במסה' תריבה על מי מריבה, הרי שהוכיח הכותב את פרשת מי מריבה של פרשת חוקת בלשון 'במסה'.

מדבר סין - צין

סמך נוסף לשיטתו הוא מביא מדמיון לשון הכותב, שבפרשת בשלח כתוב שם 'ויסעו פל צדוד בני ישראל ממדבר סין, וגם בפרשת חוקת כתוב ויבאו בני ישראל פל הצדה מדבר צין, משמע ששניהם היו במקום אחד, כי מדבר סין הוא מדבר צין.

דבריו אלו של הר"י בכור שור, הובאו בשמו גם בדעת זקנים לבעלי התוספות, וכן בפענח רזא.

חורב או אדום

כנגד דעתו של הר"י בכור שור, ניצב החזקוני כאן החולק וכותב: 'אלא מילתא הוא, שהרי מעשה הצור היה בחורב, ומעשה הסלע הזה היה בקדש בקצה ארץ אדום'.

עיוורי לב

כעין זה אנו מוצאים גם באבן עזרא כאן, שאמנם אינו מתייחס במישרין לשיטת הר"י בכור שור,

הכותב ששתי הפרשיות היו מעשה אחד, אלא בא לחלוק על דעת הסוברים (ראה רבינו בחי ועוד) שהסלע המוזכר בפרשתנו הוא אותו סלע המוזכר בפרשת בשלח, ועל כך כותב האבן עזרא בחריפות (פסוק ח בסוף דבריו): 'טעו רבים ואמרו, כי זה הסלע הוא הצור. ואלא עורי לב, כי הצור הוא בחורב, וזה הסלע היה בקצה ארץ אדום, כי בקדש היה', עכ"ל, כוונתו לומר, שאין יתכן שהצור שהיה בחורב, הגיע עד לקדש הנמצא בארץ אדום במקום רחוק.

נסעו מסין

גם בהערות העיב"ץ על ספר פענח רזא נדפס מכתב יד, בקובץ ישרון, לה, עמוד קנז) כותב בחריפות כנגד דעת הר"י בכור שור, וז"ל: 'זוהי הכל הבל ורעות רוח... ומדבר צין במדבר סין נתחלף לו, כי הנה במים ראשונים ממדבר סין נסעו ובאו לרפידים ואין מים לשתות, שזה היה מעשה בתחלת הארבעים שנה, וכו', וזה היה במדבר צין כשמותה מרים בסוף ארבעים, ושתי מריבות היו על המים, בשני פעמים חלוקים ורחוקים זו מזו בזמניהם'.

יש לשים לב שיש בדבריו שתי הערות: א. שמדבר צין אינו מדבר סין. ב. שבפרשת בשלח נסעו ממדבר סין לפני הוצאת המים מהסלע, ובפרשת חוקת הגיעו למדבר צין לפני הוצאת המים מהסלע. (וראה עוד בספר חידושי-רבינו-הגר"מ [פיינשטיין], מה שהקשה עוד על הר"י בכור שור).

מתחלקת לשלש חלקים - מה המקור?

ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת הוא (במדבר יט, ט).

רש"י: והניח מחוץ למחנה - לשלש חלקים מתחלקת. אחד נפח צהר המשקה, ואחד מתחלק לכל המשמרות, ואחד נפח צהר. זה של משמרות היה חוץ לעזרה לטל מפני צני העצמות וכל הצרכים להפטר, וזה שצהר המשקה - פהנים גדולים לפרות לחיות מחלשין הימנע, וזה שצהר - נחון למשמרת מגזרת הצהר, שגמרי: 'והיתה לעדת בני ישראל למשמרת'.

מפרשי רש"י עמדו לבאר, מה ההכרח בפשט הפסוק שחילקו את אפר הפרה לשלשה חלקים אלו.

שלש פעמים 'והיתה'

בביאור 'באר מים חיים' כתב, שדבר זה נדרש ממה שנאמר כאן בפרשה שלש פעמים 'והיתה' - והיתה לעדת בני ישראל למשמרת וגו' והיתה לבני ישראל וגו' והיתה להם לחקת עולם. ולכן בשני הפעמים האחרונות כתוב 'לחקת עולם', כי הם נצרכו רק לדורות לפרות האחרות או למשמרת, אבל הראשון היה מזומן מיד לבני העיירות.

בלשון הפסוק

בגור אריה אריה כתב, שכל זה מבואר מלשון הפסוק, והניח מחוץ למחנה במקום טהור - כנגד אותו שהיה מחוץ למחנה בה המשחה, לקדש פרות האחרות. והיתה לעדת בני ישראל למשמרת - כנגד אותו שהיה בחיל

הלכה למשה מסיני

אולם הרא"ם כתב שהלכה זו שמחלקים האפר, בהכרח היא רק קבלה שהיתה ביד חכמי ישראל בהלכה למשה מסיני, אבל אין לה מקור בפסוק, שהרי אין כאן יתור לשון, כי אחרי שאמר והניח מחוץ למחנה במקום טהור, היה הכותב צריך להוסיף ולומר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה, כדי להודיע לנו מה יעשה בהנחתה במקום טהור, וגם הפסוק השלישי (פסוק י) והיתה לבני ישראל ולגור הגר בתוכם, לחקת עולם, בא להודיע שיהיה הדין הזה נוהג תמיד.

כן כתב גם בצידה לדרך, שהעיקר נראה כדברי הרא"ם, כי אין דרכו של רש"י לדרוש הפסוקים מעצמו, לא מצינו בשום מדרש או תוספתא שידרשו חז"ל דרשות אלו.

פתגמי אורייתא

התבוננות והעמקה
בתרגום אונקלוס

לזרוע זרעים ולמצוא פירות

תורה: ולמה העליטנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה לא מקום זרע ואתה יגפן וירמון (במדבר כ, ה).
אונקלוס: לא אתר פשר לבית זרע, ואף לא תינין וגפנין וירמוןין.

בספר 'ביאורי אונקלוס' כתב ביאור נפלא, שלגבי זרעים הצומחים בזמן קצר, היו ישראל חפצים שיהיה במדבר מקום הראוי לזרעים, כי יוכלו לזרוע ולאכול, אבל לגבי גפנים וכו', לא יועיל להם אפילו אם המקום ראוי לנטיעה, כי לא יוכלו להמתין עד שהאילנות יעשו פרי [כי עד שיצמחו הפירות כבר יעברו למקום אחר במסעות במדבר], ולכן לא באו בטענה על שאין המקום ראוי להם לנטוע, אלא על מה שלא מצאו במדבר אילנות עם פירות.

יש לשים לב ולדקדק, שכלפי זרעים כתב התרגום 'לא אתר פשר לבית זרע', כלומר אין זה מקום הראוי לזרוע בו, ואילו לגבי תאנה וגפן ורימון תרגם 'ואף לא תינין וגפנין וירמוןין', כלומר, שאין בו תאנים וגפנים ורימונים, ולא כתב שהמקום אינו ראוי לנטיעת אילנות אלו [בשונה מתרגום יונתן שתרגם גם באילנות 'לא למצב תינין וגפנין וירמוןין], והדבר אומר 'דרשני'!

תורה והלכה

נושאים הלכתיים
העולים מתוך הפרשה

נטילת ידיים אחר לוויית המת

הנגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטוה וגו' (במדבר יט, א-ה).

שלש פעמים

מעיקר הדין די בנטילת ידיים פעם אחת על כל יד, אולם מחמירים לטוול שלש פעמים כל יד לסירוגין (משנ"ב סקל"ט).

הפיכת הכלי

עוד כתבו בספרים (ראה נטעי גבריאל שם) שהמנהג שאין הרוחץ מוסר הכלי לאיש אחר לאחר הנטילה, וגם נהגו להפוך הכלי אחרי הנטילה.

כניסה לבית

עוד כתבו הפוסקים (באר היטב סק"ג; משנ"ב סקמ"א) שנהגו שאחרי לוויית המת אין נכנסים לבית לפני רחיצת ידיים (ומקורו ברמ"א י"ד ש"ע, ד לגבי ההולך לבית הקברות). ויש מקילים במקום הצורך להיכנס לבית הכנסת או מקום ציבורי כדי לטוול ידי, ורק לבית פרטי אין נכנסים (נטעי גבריאל שם).

מנהג ליטול ידיים

נפסק בשולחן ערוך (או"ח ס"ד, יח) שמי שנגע במת, צריך ליטול ידי, אולם המגן אברהם (סקכ"א) והמשנה ברורה (סקמ"א) כתבו שהמנהג הוא שגם כל ההולכים ליד מת, וכל המולים את המת, נוטלים ידיהם.

חוץ לארבע אמות

בפרי מגדים שם כתב, שההולך חוץ לארבע אמות של המת אינו צריך ליטול ידי, והובאו דבריו בערוך השלחן (שם סעיף כא) ובכף החיים (סקע"ז). אולם בספר 'דינים והנהגות ממרן החזון איש' (פ"א אות כג) כתב שגם ההולך חוץ לארבע אמות צריך ליטול ידי, ובספר נטעי גבריאל (אבלות פרק ע) הביא כך מעוד מקורות שהמנהג ליטול ידי גם חוץ לארבע אמות.

הלכה
למעשה:

נהגו שכל ההולך בלוויית נטל ידי, ויש מחמירים גם בהולך חוץ לארבע אמות. כן יש להחמיר לטוול ידי שלש פעמים כל יד, וכן נהגו אחרי הנטילה להפוך הכלי ולא למוסרו לאיש אחר, ואין נכנסים לבית פרטי לפני הנטילה.

